

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת מטות תשס"ה אמת מלכנו, אפס זולתנו

בני ישראל, אבל אע"פ כן, באופן כללי התורה הקפיקה את דעת האשה לדעת האיש, שזוהי מדרגה פחותה מאשר להיות תלוי באופן ישיר רק בקב"ה.

כפיפות לבשר ודם - פוגמת בכפיפות לקב"ה

נח גוזר עבדות על כנען, "עבד עבדים יהיה לאחיו" (שם ט, כה). זהו תיקון לכנען. כנען היה מקולקל במידות, והיה צריך לתקן אותו. ובכל זאת, זוהי קללה להיות עבד עבדים ולהיות כפוף לבשר ודם. הברכה היא להיות כפוף לדעת הקב"ה לבדו, לא לדעת בשר ודם. אלא שמי שצריך את זה, זהו תיקון בשבילו. לשכב במטה כל היום בבית חולים, זהו אסון, אלא שלמי שצריך את זה, זהו התיקון. מי שאינו צריך זאת, הוא הבריא.

עשו, הברכה שיצחק נותן לו, "ואת אחיך תעבד" (שם כו, מ), בשבילו זהו התיקון. אבל מצד האמת לא טוב התיקון הזה, יותר טוב להיות כפוף באופן ישיר לקב"ה. הגמרא אומרת על הגויים לעתיד לבוא, שכשמישיח יבוא כולם יהיו עבדים לישראל. נכון שזהו התיקון שלהם, אבל יותר טוב להיות מהיהודים, "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם" (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים (ב"מ י, א), יותר טוב להיות כפוף ישירות לדעת הקב"ה, מאשר להיות כפוף לדעת בשר ודם.

אולי מותר לומר, שזהו הפשט במעשה של רבן גמליאל והזקנים. המשנה מביאה, שרבן גמליאל אמר לזקנים: "ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה, ובא וישן לו תחת המיטה" (סוכה כ, ב). ואומרת על כך המשנה: "לפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו". וקשה: וכי מי היו הזקנים הללו? מסתמא ר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק, ועוד אנשים כערכם. האם לאנשים כאלה צריך היה ללמד את התורה הזאת?! הרי אצלנו ילדים בכתה ב' ו-ג' לומדים ויודעים שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו! וא"כ מה פירוש דברי המשנה, "לפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המיטה לא יצא ידי חובתו"? וכי עד עתה לא ידעו זאת? חשבתי להסביר, שאפשר שרבן גמליאל רצה לרמוז כאן משהו יותר עמוק. רבן גמליאל הרי היה רגיל להטיל את מרותו על החכמים. יש כמה פעמים בחז"ל שהראה את מרותו על ר' יהושע, פעם אחת דרש ממנו לבוא אליו במקלו ובמעותיו ביוה"כ שחל להיות בחשבוננו (משנה ר"ה כה, א), ועוד. הוא דרש כפיפות. כיון שכך, רצה רבן גמליאל לומר להם: נכון, צריך שתהיה כפיפות לנשיא, אבל לא יותר מדי יותר מדי. לא לאבד את הכפיפות הישירה כלפי שמיא. הרי למה עבד פטור מן הסוכה? מפני שהסוכה היא צלא דמהמנותא. יושבים בצלו של הקב"ה. לכן עבד שיש עליו "צל" אחר, הוא נמצא תחת "צלו" של בשר ודם, פטור מן הסוכה. וכן

מוטב להיות תלוי ביד ה' ולא בידי אדם

"איש כי ידו נדר לה' או השבע שבועה... ככל היצא מפיו יעשה" (במדבר ל, ג). איש שנדר נדר, חייב לקיים את דברו (אם לא שעשה התרת נדרים). אבל אשה שנודרת נדר לה' - זה אחרת. אם מדובר באשה בבית בעלה, בעלה יכול להפר לה את הנדר. ואם היא נערה בבית אביה, אביה יכול להפר לה את הנדר. הגמרא אומרת טעם, למה יכול הבעל להפר את נדרי אשתו. הגמרא אומרת: כל הנודרת - על דעת בעלה היא נודרת (נדרים עג, ב). כלומר, כאילו שעשתה תנאי, שרוצה שנדרה יחול רק אם בעלה יסכים לו (ולמרות שלא פירשה את התנאי בפיה, דברים שבלבו ובלב כל אדם הרי הם כאילו נאמרו). ולכן, אם הבעל בא ואומר "מופר לך", הרי אדעתא דהכי לא נדרה ולא חל הנדר. ומה שהנדר מופר רק מכאן ולהבא ולא למפרע (שהרי הפרת הבעל איננה כהתרת חכם, שעוקרת את הנדר למפרע), צריך לפרש שעד הזמן שהבעל מגלה את דעתו היא כן רוצה שהנדר יחול, והרי זה כאילו אמרה שרוצה שהנדר יחול רק עד זמן שהבעל יפר אותו (ומסתמא כך צריך לומר גם בנערה בבית אביה, שכל נערה שהיא בבית אביה, על דעת אביה היא נודרת). גם אשה שסברה מסיבה כלשהי שבעלה מת, כגון שנעדר שנים רבות מביתו, בכל זאת אם הבעל יופיע הוא יוכל להפר את הנדר, אפילו שעברו כבר שנים רבות מאז שהאשה נדרה אותו. כי גם במקרה זה אנו אומרים, שבסתר לבה האשה תלתה, אולי בעלה בכל זאת חי, וממילא על דעת בעלה היא נודרת, וכן בנערה לגבי אביה.

חשבתי, אולי המקור לזה שאשה על דעת בעלה היא נודרת, הוא מדברי ה' לחוה. הקב"ה אומר לחוה: "ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך" (בראשית ג, טז), הרי שתלה הקב"ה את דעת האשה בדעת בעלה. לכן אומרת הגמרא, שהבעל צריך להקדים את צרכי האשה לצרכיו, מפני שהיא תלויה בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם (חולין פד, א). חז"ל מביאים מאברהם אבינו, שכתוב אצלו: "ויט אקהלה" (בראשית יב, ח) [ולא אקהלו], לרמוז שהקדים את אוהל שרה לאוהל עצמו (רש"י שם), כי קודם כל צריך אדם לדאוג לאשתו, שהרי היא תלויה בו, ורק אחר כך לדאוג לעצמו, שהוא תלוי במי שאמר והיה העולם. לכאורה קשה: א"כ מהו העונש במה שה' אומר לחוה "ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך"? והרי לא קללה יש כאן אלא ברכה, שתהיה תלויה בבעלה, ובעלה יצטרך לדאוג לה קודם שידאג לעצמו! התשובה היא, שבאמת אין זו ברכה. לא טוב להיות תלוי בדעת אחרים. טוב יותר להיות תלוי בדעת המקום. כך יש לאדם קשר ישיר עם הקב"ה. כמובן, גם לאשה יש קשר ישיר עם הקב"ה, גם היא חייבת במצוות, וגם היא יכולה להתפלל לקב"ה, היו אפילו נביאות מתוך

יעקב נִיָּגַל את האבן מעל פי הבאר! (שם, ט-י) יעקב לבדו מצליח לגלול את האבן הגדולה מעל פי הבאר! לכאורה היה צריך להיות קשה מאד ליעקב לגלול לבדו אבן גדולה כל כך. יעקב לא היה אז איש צעיר, היה כבר בן שבעים ושבע שנה! (עי' רש"י שם כח, ט) מה גם שמדובר באבן שהיה צורך בכמה רועים כדי לגוללה. אבל האמת היא, שהדבר לא היה כרוך במאמצים גופניים מיוחדים מצדו של יעקב. הוא גלל את האבן "כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית" (רש"י שם כט, י).

מנין ליעקב אבינו כח גופני רב כל כך? הרי בארבע עשרה השנים האחרונות בהן שהה בבית עֶבֶר (עי' רש"י שם כח, ט) עסק מן הסתם בתורה בלבד, ולא בהתעמלות ובפיתוח שרירים. ועוד קשה: אם כוחו של יעקב גדול כל כך - מה טוב ומה נעים, אבל מה הוא רוצה מן הרועים? מדוע הוא אומר להם "השקו הצאן ולכו רעו"? וכי איננו מסוגל להבין שלהם אין כח לגלול אבן כזו? התשובה היא - כפי שהסביר מורי ורבי הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל - שִׁפְחוּ הגדול של יעקב לא כח גופני היה, אלא כח רוחני, כפי שמצינו בדברי הפִּיטֵן בתפילת הגשם (כמנהג האשכנזים), שמתאר את מעשהו של יעקב כך: " **חַד לָב וְגַל אֶבֶן מִפִּי בַּאֲר מִיָּמִים**". כלומר: לא בכח הזרוע הצליח יעקב אבינו לגלול את האבן, אלא בכח לִבּוֹ, שִׁפְחוּ לֵאבִיו שבשמים (שיחות מוסר" להגר"ח שמואלביץ זצ"ל, תשל"א מאמר ה').

יחוד לב זה, מהו? - יחוד לב זה, הוא האמונה וההרגשה הפנימית, שאין שום כח בעולם מלבדו ית'. אין עוד מלבדו! יעקב אבינו הרגיש בכל לבו, שאליבא דאמת אין האבן כבדה יותר מאשר פקק של צלוחית, והפְּכָדוֹת המורגשת בדרך כלל בהרמת אבן, לא מן האבן היא באה אלא מה', שהוא הכח היחיד שקיים בעולם. כשאדם מגיע להכרה זו, ש"אין עוד מלבדו ית' שום כח בעולם... ומבטל בלבו פְּטוֹל גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא... ממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם" (נפש החיים שער ג' פי"ב), ואז אין עוד כל בעיה להרים אבן כבדה, שהרי אין עוד לשום כח בעולם השפעה ושליטה עליו, גם לא לכח המשיכה של הארץ. כי העולם הזה שולט על האדם רק כשהאדם עצמו מִיָּחַס לו כוחות. אבל כשהאדם מבטל בלבו את העולם - אין לְעוֹלָם כל שליטה עליו [ומה שרחל לא גללה בכל יום את האבן באופן הזה, אולי לא רצתה להראות שכוחה גדול, או מטעם אחר]. זהו שאומר יעקב לרועים: "השקו הצאן ולכו רעו"! אמנם ישנה אבן גדולה על פי הבאר, אבל עם יחוד הלב לשמים, עם אמונה עמוקה ש"אין עוד מלבדו", ניתן להתגבר על מכשול מדומה זה ולהרים את האבן. ואולם הרועים אינם רוצים ליחד את לבם לשמים, שהרי עובדי עבודה זרה הם, ואינם רוצים להאמין ביחוד ה'. ועל כן הם אינם מצליחים לגלול את האבן.

נתינת חשיבות לאומות העולם - תחילת החורבן

יחוד הלב לשמים ובטול כל כח אחר - נותנים לאדם שליטה על העולם. לעומת זאת, אם מחשיב אדם בלבו

הישן תחת המטה, למה לא יצא ידי חובתו? הרי הוא יושב בסוכה? גם כאן הטעם הוא, מפני שיש עליו צל אחר שחוצץ כלפי הצלא דהימנותא, ומעכב מלקבל את הצילא דהימנותא. ולכן, גם אם אני דורש כפיפות, אל תהיו כפופים אלי יותר מדי, כי אז תהיה בזה "חציצה" כלפי הצלא דמהימנותא, שרק תחתיה אנו צריכים לחסות.

הגמרא אומרת (ביצה לב, ב) שהסמוך על שולחן אחרים חייו אינם חיים, וזהו כנראה אפילו כשאדם סמוך על שולחן המלך, שהרי גם אצל יכניה מלך יהודה שֶׁאָוִיל מְרַדֵּךְ מֶלֶךְ בבל שינה את בגדי כלאו והושיב את כסאו מעל כסא המלכים (השבויים) אשר איתו בבבל, "וַיִּצְרְחֵתוּ אֶתְּחַת תְּמִיד נִתְּנָה לוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו" (מל"ב כה, ל), בכל זאת נכתב "חַיָּו" חסר י', גם בסוף מלכים (שם) וגם בסוף ירמיהו (נב, לג), מפני שהסמוך על שולחן אחרים, אפילו אם זה שולחן המלך, חייו אינם חיים, וכמו שאמרה היונה ששלח נח מן התיבה: "יהיו מזונותי מרורים כזית בידו של הקב"ה, ולא מתוקים מדבש בידי בשר ודם" (רש"י בראשית ה, יא).

"הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם... כן עינינו אל ה' אלקינו עד שיחננו" (תהלים קנב, ב). אנו רוצים להיות כפופים ישירות לקב"ה, לא לאדון אחר. ר' יהודה הלוי הרי אומר: "עֶבְדֵי הַזֶּמֶן - עֶבְדֵי עַבְדִּים הֵם; עַבְדֵי ה' - הוּא לְבַד חַפְשִׁי". מי שכפוף לענייני הזמן, רודף אחר ענייני עוה"ז, הוא עבד עבדים, הוא כפוף לענייני העוה"ז, שהוא עצמו כפוף לקב"ה שמנהיגו. אבל "עבד ה' - הוא לְבַד חַפְשִׁי", שהרי הוא כפוף באופן ישיר לקב"ה לבדו, בלי להיות כפוף לענייני העוה"ז.

החובת הלבבות אומר, שמי שמחניף לבריות הוא יותר גרוע מעובד עבודה זרה. מדוע? מפני שעובד עבודה זרה יש לו מספר אלילים: או שהוא מאמין בשניות כמו הפרסים, או בשילוש כמו הנוצרים, או באיזשהו מספר אחר; ואילו החונף עובד לברואים לאין מספר, היום הוא מחניף לאדון כהן, ומחר לאדון לוי, מספר האלהים שהוא עובד אותם גדול הרבה יותר. והכופר, חושבני עוד גרוע מזה. הכופר, אין מספר לנעבדו. הוא מאמין שכל אחד הוא כח בפני עצמו. כל כלב שרץ בחוץ, כל חתול, כל אחד מהם הוא כח בפני עצמו. אין מספר לאלוהות שלו!

הכפוף לקב"ה - הטבע כפוף אליו!

והנה, מי שדבוק בקב"ה באמת, לא רק שניצל מלהיות כפוף לטבע, אלא עוד להפך - הטבע נהיה כפוף אליו! יעקב אבינו מגיע לחרן, "וַיִּבֶן אֶת הַבַּיִת בְּאֵר שָׂדֵה, וַיְהִי שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלָיו... והאבן גְּדֹלָה על פי הבאר" (בראשית כט, ב). אומר יעקב לרועים: "הן עוד היום גדול, לא עַת הָאֶסֶף הַמִּקְנֵה. הַשִּׁקּוֹ הַצֹּאן וְלָכוּ רְעוּ" (שם, ז) עונים לו הרועים: "לא נוכל, עד אשר יֵאָסְפוּ כל העדרים וְגִלְלוּ את האבן מעל פי הבאר, והשקינו הצאן" (שם, ח) - אין בכחנו לגלול את האבן לבדנו. כשיגיעו כל הרועים כולם, נוכל כולנו יחד בכוחות משותפים לגלול את האבן מעל פי הבאר ולהשקות את הצאן. "עודנו מדבר עִמָּם, ורחל באה עם הצאן אשר לאביה... ויהי כאשר ראה יעקב את רחל... ויגש

שליטה אשר ממנה התפתחו בסופו של דבר החורבן הראשון וגלות בבל. אמנם לא מיד קרה הדבר, רק אחר כמה דורות (כעבור מאה שנה, בערך, מאותו מעשה), אבל הנביאים מודיעים לנו שבזה התחיל החורבן, בכך שחזקיהו (ואולי גם שאר עם ישראל שבדורו) החשיב את בבל יותר מדי. אלמלא נתנו חשיבות לבבל, לא היתה יכולה בבל לשלוט על ישראל. חזקיהו היה אמנם מהצדיקים הגדולים ביותר, שהקב"ה רצה לעשות אותו משיח (סנה' צד, א), ודאי שהיו לו השגות גבוהות מאד בכך שהעוה"ז הוא הבל הבלים, ובכל זאת בגלל פעם אחת שהתפעל קצת יותר מדי מענייני העוה"ז, "מארץ רחוקה באו אלי מבבל", נגזר שבבל תשלוט על ישראל.

תהליך דומה היה גם בבית שני עם רומי. הפסוק אומר: "לא ידעתי, נפשי שְׁמַתָּנִי, מִרְפָּבוֹת עַמִּי נְדִיב" (שה"ש ו, יב). מסביר רש"י: "...נפשי שְׁמַתָּנִי... להרכיב עלי... שאר אומות... אני בעצמי מְנִיתִים עלי...". הדבר התחיל מזה שיהודה המכבי כרת ברית עם רומי נגד יוון, כפי שמסופר בספר חשמונאים (א, ח). [ועי' גם בגמרא (ע"ז ח, ב)]. יהודה נותן א"כ חשיבות לרומי. אחר כך מתפתח מזה מצב, שכשיש מריבה בין האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובלוס, כבר קוראים לרומי לשפוט מי ימלוך (ע"י רש"י בשה"ש שם), ובסופו של דבר משתלטים הרומאים לחלוטין על ירושלים, והדברים מגיעים עד לחורבן הבית על ידם. וממה הכל התחיל? "נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב - אני בעצמי מְנִיתִים עלי". אנו עצמנו הרכבנו עלינו את הרומאים לשרים, בכך שנתנו להם חשיבות!

הרמב"ן (בראשית לב, ד) טוען, שהדבר נובע עוד מחטאו הקדום של יעקב אבינו, שקרא לעשו 'אָדְנִי' ולעצמו 'עֶבֶד' - "כה תאמרן לְאָדְנִי לעשו, כה אמר עבדך יעקב" (שם). זה גורם שבסופו של דבר יחשיבו את עשו, ולבסוף עשו משתלט ומחריב את בית המקדש השני, כמו שבבל החריבה את המקדש הראשון לאחר שנתנו לה חשיבות יתר.

התבטלות לרב - עד כמה?

והנה, בעוד שכלפי העולם הזה אין לאדם לבטל את עצמו, הרי שכלפי רבו אדם כן צריך לבטל את עצמו. חז"ל אומרים: "מורא רבך כמורא שמים" (אבות פ"ד מ"ב), והחולק על רבו כחולק על השכינה (סנה' קי, א), ועוד מימרות כאלו.

ובכל זאת, גם בענין זה אומר רבא לתלמידיו: אם יבוא לפניכם פסק דין שלי והוא לא יראה לכם, אם אהיה עוד חי, תשאלו אותי ואענה לכם על קושייתכם או שאחזור בי מן הפסק. אבל אם יהיה זה כבר לאחר מותי, אל תקרעו את פסק הדין שלי, כי אולי בסופו של דבר תמצאו ישוב לקושייתכם, אבל גם אל תפעלו על פיו, כי אין לדין אלא מה שענינו רואות (ב"ב קל, ב). הרי שאפילו כשהרַבֵּה הוא האמורא רבא, אסור להתבטל כלפיו באופן מוחלט. התלמידים שלו, רב פפא ורב הונא ברבי יהושע (ע"ש) צריכים להחליט על פי דעתם העצמאית, אם לקבל את הפסק של רבם או לא. כמובן, לא כל אחד ראוי לחלוק על

כוחות אחרים מלבדו ית' - הרי בזה הוא נותן להם שליטה עליו.

ירמיהו הנביא אומר לישראל: "מה תֹּאמְרֵי פִי יִפְקֹד עֲלֶיךָ, וְנָתַתְּ לְמִדְתָּ אֶתְּם עֲלֶיךָ אֲלֵפִים לְרֹאשׁ" (ירמיה יג, כא) כלומר: אלו טענות יוכלו להיות לכם כלפי הקב"ה כשיביא עליכם את מלך בבל להשתלט עליכם ולהגלותכם? הרי אתם עצמכם הרגלתם אותם להיות שליטים עליכם! במה הרגילו ישראל את בבל להיות שליטים עליהם? בכך שפָּגְדוּ אותם והחשיבו אותם יותר מדי. מתי קרה הדבר? בזמנו של חזקיהו. ישעיהו הנביא עשה אז נס, והחזיר את השמש לאחור (מלכ"ב כ, יא). סמוך לערב נהיה שוב ב'קָר. כמובן, הדבר עשה רושם אדיר בעולם. בעקבות נס זה, מחליט מלך בבל שצריך לשלוח מתנה לחזקיהו, לכבוד הנס הגדול: "בעת ההיא שלח מֶרְאִיךָ בְּלָאָדָן בֶּן בְּלָאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמְנַחָה אֶל חֲזַקְיָהוּ... וישמח עליהם חזקיהו". הוא מחשיב את זה. זה "תופס מקום" אצלו. וַיִּרְאֶם אֶת בֵּית נְכַתָּה, אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב... לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו בביתו ובכל ממשלתו! (ישעיהו לט, א-ב) אפילו את ארון הברית שבמקדש פתח לפניהם, כדי להציג בפניהם את הלוחות (פרקי דר"א פנ"א) ! גם משתה עשה לכבודם, ואשתו בכבודה ובעצמה עמדה עליהם להשקותם (סנה' קד, א). אפשר להבין ששגרירים של מלך זר יש לכבד בסעודה מלכותית מפוארת. אבל עד כדי כך?! לפתוח לפניהם את ארון הברית, ושהמלכה עצמה תעמוד ותשרת את המסובים?! זה כבר לא מגיע לשגריר זר. זוהי כבר התרפסות, וְהִתְשַׁבֵּת יָתֵר שֶׁל בָּבֶל וְכוּחָה.

ה' שולח אל חזקיהו את ישעיהו, וישעיהו שואל אותו: "מה אמרו האנשים האלה, ומאין יבאו אליך"? (ישעיהו לט, ג) כיצד היה צריך חזקיהו לענות על שאלה כזאת? היה צריך לומר: "אתה נביאו של מקום, ולי אתה שואל?!" (רש"י שם) במקום זה "התחיל מתגאה ואומר: מארץ רחוקה באו אלי, מבבל". גם אם נאמר שחזקיהו אכן היה סבור שהנביא איננו יודע מנין באו אליו האנשים, עדיין לא היה צריך לענות כך. היה לו לומר: "מבבל באו אלי". ואולם חזקיהו מוסיף שתי מילים: "מארץ רחוקה באו אלי מבבל". בשביל מה צריך לציין שבאו מארץ רחוקה? וכי בקש ממך הנביא למסור לו שיעור בידיעת הארץ, ללמד אותו היכן נמצאת בבל? הוא לא ביקש ממך שיעור כזה. אם כן היית צריך לענות: "מבבל באו אלי". חזקה על ישעיהו שידע כבר היכן נמצאת בבל. מדוע מוסיף חזקיהו את המילים "מארץ רחוקה"? משום שהוא מתפעל בלבו מכך, שבאו אליו מארץ רחוקה כל כך. לא מהיבوسی והגרגשי שיושבים על ידי, אלא מארץ רחוקה, מבבל. שוב - נתינת חשיבות מיותרת לבבל.

אומר על כך הנביא לחזקיהו: "הנה ימים באים, וְנִשְׂאָא כָל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אֲצֻר אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל, לֹא יִנְתָּר דְּבַר, אִמְרוּ ה'. ומבנין אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו, והיו סריסים בהיכל מלך בבל" (שם, ו-ז). גזירה נוראה! בגלל שכל כך התפַּעַלְתָּ מן הבבלים, כל האוצרות שחשפת בפניהם ילקחו לבבל! הרי שחזקיהו גרם בהחשבתה של בבל לנתינת שליטה לבבל על ישראל,

עקיבא איגר או כשאר הגאונים? כל מה שמרויחים זהו רווח, גם בלימוד.

פקוח נפש - לא על חשבון עקירת התורה!

הגמרא מספרת על בר קמצא, שהביא למקדש עגל ששלח בידו הקיסר להקריב במקדש (אלא שבדרך הטיל בו בר קמצא מום, כדי לפסלו להקריב ו"לסבך" בכך את החכמים). רצו חכמים להקריב את העגל, בגלל הסכנה שנשקפה לתושבי יהודה אם ישמע הקיסר שסרבו להקריב את הקרבן ששלח, אבל רבי זכריה בן אבוקולס איננו מרשה להקריב את העגל. מדוע? "שמא יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח" (גיטין נו, א). רצו חכמים להרוג את בר קמצא (מדין רודף, שלא ילך וילשין לקיסר), וגם לזאת רבי זכריה בן אבוקולס אינו מסכים. שמא יאמרו שלא בגלל הרדיפה הרגו אותו, אלא מפני שהטיל מום בקדשים, וילמדו מזה בטעות שהמטיל מום בקדשים נהרג. כיון שלא הרגוהו, הלך והלשין לקיסר, וגרם למלחמה שבסופו של דבר הביאה לחורבן ביהמ"ק.

מה היה החשבון של ר' זכריה בן אבוקולס? וכי לא ידע שצפויה מלחמה עם הרומאים אם יעליבו את הקיסר? וכי לא ידע שפיקוח נפש דוחה את האיסור להקריב בעל מום על המזבח? חושבני שאפילו התורה רמזה שהיה צריך להקריב את אותו קרבן על המזבח. התורה כתבה: "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלקיכם מכל אלה" (ויקרא כב, כה). למה "מיד בן נכר"? והרי גם מישראל אסור להקריב בעלי מומים. אלא לרמז על המקרה המיוחד הזה, שרק אם בן נכר מביא את הקרבן אל תקריבו, אבל כשיהודי מביא את הקרבן תקריבו אותו. אבל גם אם ר' זכריה לא דרש את הרמז הזה, הרי ודאי ידע שפיקוח נפש דוחה את הלאו שלא להקריב בעל מום, וא"כ למה התנגד להקריבה?

התשובה היא, שאמנם מותר לעבור על לאו בשביל פיקוח נפש, ואפילו על עשרה לאוים, ואפילו לחלל שבת ויום הכפורים מותר בשביל פקוח נפש, אבל עקירת התורה לא נדחית מפני פיקוח נפש. אם ילמדו דין לא נכון, תצא הלכה לדורות, שבית דינו של רבי זכריה פסק שבעלי מומים קרבים על המזבח, זוהי עקירת התורה, ועקירת התורה אינה נדחית מפני פיקוח נפש. כך הסביר מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל את סברתו של רבי זכריה בן אבוקולס.

מה א"כ היתה בכל זאת הטעות? הרי הגמרא אומרת, ש"ענוונותו של רבי זכריה בן אבוקולס החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו". איפה הטעות בחשבון הזה? חושבני שהטעות היא, שחורבן המקדש ופיזור ישראל בין האומות, שנגרם כתוצאה מהוראתו של רבי זכריה בן אבוקולס, הוא "עקירת התורה" הרבה יותר גדולה מן העקירה שר' זכריה חשש לה. הרי ע"י שישראל נפוצו בארבע כנפות הארץ, וחכם אחד לא רואה את חברו, הרי"ף יושב בספרד ופוסק מה שפוסק, ורש"י יושב בצרפת ופוסק מה שפוסק, והרמב"ם יושב א"כ במצרים ופוסק מה שפוסק, זוהי עקירת התורה הרבה יותר גדולה. נעשתה תורה לא כשתי תורות, אלא כמאה תורות! יש רי"ף, ויש רמב"ם, ויש רא"ש, ורמב"ן ורשב"א וכל שאר חכמי ישראל ע"ה, עד

גדולי עולם, אבל רבא הכיר את שני התלמידים הללו שהם גדולי עולם וראויים לחלוק עליו.

הגמרא מביאה שכמה פעמים שבהן היו לרב מחלוקות עם רב אסי, כשהגיע למעשה רב חש לדעתו של רב אסי, למרות שרב אסי היה קטן לכאורה מרב. חז"ל אומרים שבתורה יש מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור (ויק"ר כו, ב). כלומר, אפשר למצוא ארבעים ותשע סיבות לפסוק לכאן, וארבעים ותשע סיבות לפסוק לכאן. בדרך הטבע, בשר ודם לא משיג את כולן, ולכן כל חכם צריך לפסוק ע"פ דעתו. אלא שהוא צריך להיות חכם, לא כל אחד יכול לפסוק ע"פ דעתו. אבל מי שזוכה, לא צריך לבטל את דעתו. רק כלפי הקב"ה מותר וצריך להתבטל. כאן ההתבטלות צריכה להיות מוחלטת. "אמת מלכנו, אפס זולתו". שום דבר לא קיים מלבד רצון הקב"ה. להבין את עומק התורה, רק הקב"ה יכול. בשר ודם לא יכול להשיג את התורה עד הסוף. גם את עומק ההנהגה של הקב"ה אף אחד לא יכול להבין. מנסים להבין קצת, אבל להבין עד הסוף שום אדם אינו יכול.

משה רבנו מבקש: "הראני נא את פְּבִדְךָ" (שמות לג, יח), ואע"פ כן לא זוכה להבין הכל. וְחִנַּנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָן ורחמתי את אשר ארחם" (שם, יט). אינך יכול להשיג את הכל. ודאי שמה שהשיג יותר מכל נברא אחר, ובכל זאת עד הסוף גם משה לא יכול להשיג. כלפי הקב"ה אנו צריכים להתבטל. חשבתי שזה רמוז במה שאנו אומרים בכל יום: "קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה, קדיש על ארעא עובד גבורתיה". כמו שמה שבשמי מרומא אינך יכול להבין, אינך יודע מה ההבדל בין המלאכים והשרפים והאופנים השונים, כך גם "קדיש על ארעא עובד גבורתיה", גם מה שעל הארץ אינך מבין. המדענים מסבירים לך כך וכך וכך, אבל הם מסבירים רק "מה" קורה. "למה" קורה - גם המדע לא מסביר. המדע אינו יודע להסביר למה הקב"ה גזר שיהיה כך ולא אחרת. גם בתורה צריך להשתדל להבין עד מקום שידנו מגעת, כל אחד לפי חכמתו, אבל לא לחלוק על מי שהוא לא משיג. לדעת שבתורה כל תוספת בידיעה זו תוספת בדבקות במחשבת ה'. לעולם לא נשיג עד הסוף, היא נעלה מאיתנו, היא אינה שייכת לנו, ובכל זאת "לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה" (אבות פ"ב מט"ז), כמה שאתה יכול להשיג תשיג.

הג"ר חיים זוננפלד זצ"ל, היה לו אח בחו"ל, שהיה יהודי פשוט, בעל חנות. ר' חיים זוננפלד היה ממריץ אותו (במכתביו) ללמוד קצת יותר ממה שהיה רגיל ללמוד. כתב האח לר' חיים: בשלמא אתה, שאתה מגדולי ישראל, כדאי לך ללמוד תורה. אבל אני הרי גדול בישראל לא אהיה, וא"כ למה לי ללמוד? ענה לו ר' חיים: וכשפותח אתה את חנותך, האם סבור אתה שתצליח להתעשר ממנה כמו הבארון רוטשילד? הרי יודע אתה שלא. ואף על פי כן אתה פותח את חנותך כדי להרויח כמה שתוכל להרויח, אם לא כמו הבארון רוטשילד, לפחות כדי צורך פרנסתך. ואם כן, אם בגשמיות חפץ אתה להרויח כמה שאפשר גם אם ברור לך שלא תהיה עשיר, מדוע לא תחפוץ כן גם ברוחניות? מדוע לא תנסה גם שם להשיג כמה שתוכל, גם אם לא תהיה כר'

חכמי דורנו שיחיו לאורך ימים טובים, זוהי עקירת התורה עוד הרבה יותר גדולה. טעותו של ר' זכריה בן אבקולס היתה אפוא, שלא שם לב לכך שמפסיקתו יצא ביטול תורה גדול עוד יותר.

הגמרא אומרת (חגיגה ה, ב) שאחת הדמעות שהקב"ה מוריד על חורבן המקדש היא על ביטול תורה, כי זהו ביטול תורה גדול שישראל נפוצים בארבע גלויות. "מִלְכָּה וְשָׁרִיָּה בגוים, אין תורה" (איכה ב, ט). זהו חלק מן האבלות שלנו על חורבן ביהמ"ק, ביטול התורה הגדול שיצא מזה. אם נדע על מה אנו מתאבלים, נזכה שיתקיים בנו "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל, ב), במהרה בימינו אמן!

